

*Баранов С. О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
Одеського державного університету внутрішніх справ*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ТЕРОРИСТИЧНИМ АКТАМ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті розглянуті сучасні наукові погляди на актуальні організаційно-правові, соціально-економічні, технічні проблеми запобігання терористичним проявам на залізничному транспорті України. Обґрунтовані напрямки зміцнення національної безпеки держави та визначенні механізми та основні засоби запобігання вчинення терористичних актів на об'єктах залізниці в сучасних умовах.

Ключові слова: тероризм, терористичний акт, залізничний транспорт, правоохоронні органи, безпека, попередження, запобігання.

Постановка проблеми. Тероризм, як дестабілізуючий фактор сьогодення, стає все більш небезпечним явищем у житті нашого суспільства. Він на сучасному етапі розвитку держави набуває принципово нових ознак, вдало адаптуючись до тих суттєвих соціально-політичних змін, що відбулися за останній рік в Україні: економічна криза, прояви регіонального сепаратизму, диверсійна діяльність російських спецслужб, неоголошена війна з РФ.

Існування України як суверенної і стабільної держави, її самозбереження, прогресивний розвиток та безпека неможливі без розробки і впровадження цілеспрямованої системної політики захисту національних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз.

На регіональну і глобальну безпеку країни впливають як внутрішні чинники: у вигляді конфліктів на етнічному, релігійному або політичному підґрунті, нелегального поширення наркотиків та зброї, неконтрольованої міграції, корупції, серйозних екологічних і техногенних проблем тощо, так і зовнішні обставини у вигляді іноземної підтримки сепаратистських проявів в окремих регіонах та прямої військової інтервенції з боку сусідньої Росії.

Актуальність обговорюваної теми обумовлена також і тим, що серед всіх об'єктів замаху терористів науковці виокремлюють окрему сферу їх злочинного інтересу – транспорт, а саме: скоєння терористичних актів на залізничному транспорті, якому належить провідна роль у забезпеченні внутрішніх та міжнародних перевезень вантажів і пасажирів.

Сьогодні залізничний транспорт – це сфера активного впровадження високих технологій, несанкціоноване втручання в яку пов'язане з катастрофами техногенного характеру. Крім того, національні транспортні комунікації є складовою частиною Європейської транспортної системи, тому можливі терористичні акції на залізничному транспорті створюють загрозу загальноєвропейській безпеці.

Виходячи з цього, діяльність держави і громадськості по запобіганню та протидії тероризму на залізничному транспорті покликана сприяти зміцненню національної безпеки, забезпечити життя і здоров'я пасажирів і працівників залізничного транспорту, попередження, виявлення і припинення терористичної діяльності на об'єктах залізниць і мінімізацію її наслідків, виявлення причин і умов, що можуть сприяти тероризму.

Мета даної роботи полягає у науково-теоретичному обґрунтуванні напрямків зміцнення національної безпеки держави та визначенні механізмів запобігання проявам тероризму на залізничному транспорті України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукових праць зарубіжних та вітчизняних вчених показує, що тероризм є предметом розгляду широкого спектру філософських, юридичних, психологічних, соціологічних, історичних, політологічних та військових наук, що в свою чергу визначає багатоаспектний, міждисциплінарний характер аналізу цього соціального феномену. Питання національної безпеки, політико-правових, соціально-психологічних аспектів тероризму були достатньо ґрунтовно розглянуті у працях В. Антипенка, В. Богдановича, Д. Зеркалова, М. Зеленкова, В. Смелянова, Я. Кондратьєва, В. Крутова, В. Ліпкана, В. Малісона, Н. Нижника, Д. Ольшанського, М. Саакяна, Г. Ситника, Г. Фердмана. Залишаються ще недостатньо обґрунтованими окремі питання створення ефективних механізмів запобігання терористичним проявам.

Виклад основного матеріалу. Попередження тероризму можна розглядати як мінімум у двох аспектах. По-перше, запобігання тероризму та підвищення ефективності боротьби з ним – одна з першорядних завдань будь-якої сучасної держави. По-друге, запобігання тероризму є комплексною системою заходів соціально-економічного, політичного та юридичного характеру, спрямованою на запобігання: виникненню терористичних організацій, здійсненню терористичних актів, прояву негативних наслідків тероризму, головною метою якої є забезпечення громадської безпеки населення, захист політичних, економічних і міжнародних інтересів держави [1, с. 6].

Незважаючи на те, що тероризм налічує кілька тисячоліть, загальноприйнятого в рамках світового співтовариства визначення тероризму на сьогоднішній день не існує, хоча спроби його сформулювати робилися вже з кінця XIX століття.

Аналіз ряду робіт вітчизняних та закордонних авторів свідчить про те, що при обґрунтуванні дефініції «тероризм» слід більш чітко розмежовувати поняття «терор», «тероризм», «терористичний акт». Адже серед вчених немає єдності щодо підходів до розуміння його змісту, наприклад, В. Малісон взагалі не вважає терор і тероризм поняттями, що ідентифікуються з чітко визначеними фактичними подіями у силу широкого значення цих термінів. Інший дослідник В. Ліпкан відрізняє поняття «терор» і «тероризм», відмінність між ними вбачає у наявності чи відсутності влади над певною злочинною групою під час їх здійснення [2, с. 8].

Сучасний тероризм характеризується високотехнологічним та технічним забезпеченням, високим рівнем організації, наявністю значних фінансових ресурсів. Його головна відмінна риса – це розмивання меж між міжнародним і внутрішнім тероризмом. Помітна суттєва динаміка зростання та стрімке поширення терористичних груп у сучасному світі, особливо в регіонах з нестабільною політичною обстановкою.

Фахівці все частіше звертають увагу на сучасний, модернізований вид тероризму, вказуючи на такі його різновиди, як: ядерний, хімічний, біологічний, екологічний, транспортний, «інтелектуальний» (кібернетичний або комп'ютерний) [3, с. 27].

Світовий досвід свідчить, що основними цілями терористів обираються місця значного скупчення людей. Саме через це транспортний комплекс є одним з основних потенційних об'єктів тероризму.

В сучасних умовах і в найближчій перспективі залізничний транспорт України збереже свою провідну роль у транспортній системі країни і залишиться основним перевізником вантажів та пасажирів. Подібна обставина буде обумовлювати можливість визначення його об'єктів у якості цілей для проведення терористичних атак, як з метою їхнього знищення, так і з метою захоплення. Крім того, засоби залізничного транспорту можуть самі ставати за певних умов смертоносною зброєю, адже як об'єкт терористичної діяльності вони у великих обсягах перевозять хімічно небезпечні реагенти, вибухові речовини, пально-мастильні матеріали тощо. Також залізничний транспорт є засобом міждержавного сполучення, і його рухомий склад може використовуватися терористами для переміщення необхідних засобів терору.

Характерними рисами тероризму на транспорті є: по-перше, масштабність як з погляду кількості жертв, так і обсягів матеріального збитку; по-друге, пов'язаність із надзвичайними ситуаціями техногенного характеру; по-третє, синергетичність – акція тероризму на транспорті може викликати цілий ланцюжок інших негативних наслідків; по-четверте, мультипликуючий деструктивний вплив (прямий або непрямий) навіть на ті сфери, проти яких його акції безпосередньо не спрямовані [3, с. 4].

Терористичні акти на залізницях, як правило, характеризуються ретельною підготовкою, витонченістю, і, як свідчать події останнього року, запровадженням новітніх технічних засобів їх учинення. Діяння такої категорії на транспорті характеризуються технологічністю, що дозволяє кваліфікувати їх як акції технологічного тероризму [4, с. 20].

На залізницях України об'єктами терористів, як правило, стають залізничні мости та естакади, вагони, наливні цистерни, залізничні колії, особливо на перегонах, у містах, на нафтобазах, в пунктах зливу – наливу (навантаження – вивантаження) небезпечних речовин, у місцях відстою вагонів. Аналіз обставини терористичних актів, які мали місце протягом 2014 року в Україні на об'єктах Південної, Придніпровської, Одеської та Донецької залізниць, показав, що терористи для виконання своєї місії найчастіше використовують вибухові пристрої. Використання вибухових пристроїв завжди було досить зручним засобом для вчинення транспортного терору. Можна заздалегідь визначити для себе місце і строки закладення вибухового пристрою, час його підризу, забезпечити безперешкодний відхід з місця закладки вибухівки, дистанційно виконати завдання, залишитися живим і бути не встановленим правоохоронними органами.

Вибухівка, що закладається в рухомий склад вантажного або пасажирського потягу, будівлю вокзалу або в інший об'єкт залізниці, не має конкретного адресата, – вона розрахована на масовість, на створення масового психозу або психологічного тиску. І абсолютно немає суттєвого значення, скільки людей буде вбито, які будуть майнові збитки, – тут важливим є сам факт масового негативного впливу на суспільну свідомість.

Так, аналіз наукових, публіцистичних, оперативних та криміналістичних джерел показав, що тероризм у сучасних умовах поширення має неоднозначні та суперечливі характеристики і це заважає пошуку шляхів оптимальної протидії та запобі-

гання. Особливості сучасного тероризму та специфічність основних характеристик, відрізняють його від інших небезпечних соціальних явищ, а саме: особливістю сучасного тероризму є не тільки подвійність стандартів, а й те, що він спрямований на анонімні жертви, і водночас сам анонімний, існує у вигляді таємної мережі організацій, тому розмитість ворога в громадській свідомості надає можливість приписувати загрози будь-які риси. Тому методи антитерористичної боротьби повинні бути спрямованими, в основному, на запобігання вчиненню терористичних актів та мінімізацію негативних наслідків у разі їх здійснення [5].

На нашу думку, проведення загальних та спеціальних заходів по забезпеченню безпеки залізничного транспорту України потребує подальшого доопрацювання ряду питань законодавчого, організаційного, фінансового, наукового і технічного характеру. Тому для забезпечення необхідної ефективності боротьби з тероризмом потрібний одночасний цілеспрямований вплив на соціальні чинники та умови, які детермінують тероризм і сприяють його поширенню. У вирішенні задач, соціального, кримінологічного та спеціального запобігання повинні приймати участь усі суб'єкти державного управління із залученням широкого кола громадськості та світової спільноти.

Найбільший ефект надасть створення структури органів з вертикальним підпорядкуванням, які будуть відповідальні за виконання системи запобіжних заходів з прояву тероризму на основі визначення чіткого дерева цілей, постійного навчання персоналу, забезпечення його готовності до дій в кризових ситуаціях. Розробка та впровадження нових технічних засобів протидії загрозам буде ще одним важливим фактором як попередження актів тероризму, так і локалізації та зменшення обсягів їх негативних наслідків.

Так, для запобігання тероризму доцільним є вдосконалення механізмів в'їзного прикордонного та митного контролю, створення систем об'єктового захисту від терористичних загроз, покращення роботи об'єктової та маршрутної агентури оперативних підрозділів МВС та СБУ, покращення взаємодії між підрозділами правоохоронних органів, залучення широких верств громадськості у інформаційну запобіжну роботу, розвиток співробітництва у сфері запровадження технічних та організаційних систем, які б запобігали спробам підробки проїзних та вантажних документів, розробка та впровадження спеціальних навчальних програм з дій персоналу залізничного транспорту у випадках виникнення різноманітних терористичних загроз.

Серед існуючих шляхів запобігання терористичним актам на залізничному транспорті найбільший ефект можуть забезпечити, на наш погляд, наступні заходи:

- впровадження відомчої системи правових та організаційних заходів протидії терористичним проявам на об'єктах залізниць;
- створення широкої всеохоплюючої єдиної системи відеоспостереження на усіх стаціонарних та рухомих об'єктах залізничного транспорту;
- забезпечення необхідної готовності органів управління, персоналу до дій із попередження і припинення злочинів терористичного характеру на об'єктах залізниць;
- своєчасне надання відповідно до встановленого урядом порядку матеріально-технічних і фінансових засобів, транспортних засобів і засобів зв'язку, медичного обладнання тощо, виходячи з реальних потреб.

В сучасних умовах, оптимізація організаційно-правових механізмів протидії та запобігання тероризму на залізничному транспорті України потребує, по-перше, вдосконалення існуючої системи управління безпекою руху шляхом: створення єди-

ної системи управління, контролю та нагляду за забезпеченням транспортної безпеки на всіх видах транспорту; розробки Концепції транспортної безпеки країни, реалізації у повному обсязі положень Комплексної цільової програми по боротьбі з тероризмом на 2006–2015 роки, удосконалення нормативно-правової бази, а саме: внесення змін до законодавства з питань запобігання та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом і фінансування тероризму; протидія корупції; створення системи ліцензування на предмет відповідності вимогам захисту від загроз диверсійно-терористичного характеру; удосконалення методик та прийомів, які сприятимуть виявленню ознак та фактів провезення на транспорті вибухових речовин.

По-друге, запровадження наступних антитерористичних технічних заходів: на залізничних вокзалах використання транспортного телебачення та спец терміналів по виявленню вибухових речовин, хімічно небезпечних речовин, зброї та боєприпасів у пасажирів; введення на основних шляхах прямування потягів (а при необхідності на всій мережі залізниць) системи транспортного телебачення; впровадження «спецзамків» (криміналістична ідентифікація) по запиранню деяких купе потягів для перевезення VIP персон, таємних документів, військової варті з озброєнням та боєприпасами і в критичних вагонах для зберігання та перевезення, зброї, боєприпасів, озброєної варті, вибухових та хімічно небезпечних речовин тощо.

Висновки. Реалізація запропонованих напрямків оптимізації організаційно-правових механізмів протидії тероризму, впровадження сучасних технічних антитерористичних засобів з попередження та запобігання можливих проявів тероризму на залізничному транспорті України від можливих терористичних актів при одночасному запровадженні комплексу антитерористичних технічних заходів дозволять забезпечити безпеку, попередження, виявлення і припинення терористичної діяльності на об'єктах залізниць, мінімізацію її наслідків, що сприятиме безпечному функціонуванню всієї галузі і економічному розвитку країни.

Література:

1. Зеленков М. Ю. Современный терроризм и антитеррористическая деятельность на железнодорожном транспорте: правовой аспект, Ч. II. [Текст]: учебно-методическое пособие / М. Ю. Зеленков. – М. : Юридический институт МИИТа, 2005. – 132 с.

2. Фердман Г. П. Механізми протидії проявам тероризму на залізничному транспорті України [Текст]: автореф. дис. канд. юрид. наук: 25.00.02 / Г. П. Фердман; Одеський регіональний інститут державного управління. – Одеса, 2006. – 22 с.
3. Щодо запобігання вчиненню злочинів терористичної спрямованості на залізничному транспорті України [Текст]: навчально-методичні рекомендації / Автор. колектив: С. О. Баранов, В. В. Чеховський, О. Т. Ніколаєв, О. І. Ульянов, Д. С. Савочкин, Є. В. Поляков; НДВРВ ОДУВС. – Одеса, 2012. – 65 с.
4. Баранов С. О. Проблеми профілактики та запобігання проявам тероризму на об'єктах залізничного транспорту / С. О. Баранов [Текст]: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Організаційно-правові засади боротьби з правопорушеннями на транспорті» 14 грудня 2012 р.; НДВРВ ОДУВС. – Одеса, 2012. – С. 19-22.
5. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 6 серпня 2003 р. // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 32.

Баранов С. О. Актуальные проблемы предотвращения террористических актов на железнодорожном транспорте Украины: современный аспект

Аннотация. В статье рассмотрены актуальные организационно-правовые, социально-экономические, технические проблемы предупреждения террористических проявлений на железнодорожном транспорте Украины. Обоснованы главные направления укрепления национальной безопасности государства, определены механизмы и основные средства предупреждения совершения террористических актов на объектах железнодорожного транспорта в современных условиях.

Ключевые слова: терроризм, террористический акт, железнодорожный транспорт, правоохранительные органы, безопасность, предупреждение, предотвращение.

Baranov S. Issues of the day of prevention of assassinations on the railway transport of Ukraine: modern aspect

Summary. The article deals with current legal, socio-economic, technical problems prevent terrorist manifestations of railway transport of Ukraine. Substantiates the main directions of strengthening of national security, defined the basic mechanisms and means to prevent the Commission of terrorist acts on the objects of railway transport in modern conditions.

Key words: terrorism, assassination, railway transport, safety, warning, and prevention.